

PROSVETNIDEI

ARHANGEL (IKONA XIII/XIV. ST.).

TROJE URESNIČENJ MISTICIZMA V UMETNOSTI.

FR. STELE.

1. Ikona.

Ikona pomeni prvotno podobo, portret, v vzhodni cerkvi pa je dobila polagoma pomen svete podobe sploh. S prvotnim pojmom portreta, podobe resničnih potez kake svete osebe, pa je v ozki zvezi ena osnovnih lastnosti ikone, kakor jo sedaj pojmuje, da ponavlja v kompoziciji in fizionomičnih črtah tradicionalne, do neke mere vsaj po trajni tipični rabi kanonizirane sheme. Ta poteza se je razvila in vzakoničila v vzhodni cerkvi šele po takozvanem ikonoklazmu, dobi preganjanja ikon v VIII. in prvi pol. IX. stol., ko se je zopet ustvarilo ravnovesje v razmerju do svetih podob v obliki, da je cerkev določila neke meje, in jih predpisala poprej več ali manj svobodnemu slikanju ikon. S tem v zvezi je bil napravljen poskus rekonstruiranja in ugotovitve portretnih potez svetih oseb, določeni so bili gotovi tipi, po katerih se je moral ikonopisec ravnati. Tudi za slikanje

dogodkov, pri katerih sodelujejo skupine, so se določili tipi in so bili urejeni po gotovih skupinah, odgovarjajočih vrsti praznikov cerkvenega leta. Nedvomno so že izpočetka obstajale zbirke predpisov in shem; za poznejši čas so se nam ohranile obširne zbirke takih predpisov in navodil, n. pr. za slikarstvo v samostanih gore Athos Hermeneja Donizija iz Furne, za ruske ikonopisce pa takozvani Podlinniki.

Ikona v tej zreli obliki pomeni umetniški svet čisto svoje vrste, težko dostopen zapadnemu Evropejcu, čigar umetnost je vedno živela z naravo in v borbi za njeno obvladanje s svojimi sredstvi. Kompozicija in značaj, ki se javlja po potezah obraza, sta ikonopiscu predpisana. Ta stran, po kateri posebno cenimo znanje naših umetnikov, torej pri ikoni sploh izpade iz kroga možnosti, kjer naj se javlja osebnost in virtuoznost znanja stvaritelja. Še več, tudi druga nam tako domača razmerja, kakor n. pr. zveza oseb z ozadjem, realistični milje, so tu nadomeščena s popolnoma tipičnimi, tradicionalnimi, ki se preočitno obravnavajo samo kot tradicionalen rekvizit: Ozadja, obleke oseb in njih obdelava pa tudi osnovni tipi obrazov samih so heleniistični, poznoantični oziroma njihovi direktni potomci. Tudi za kretnje velja isto, kajti tudi te se sučejo v ozkem krogu nekega števila stereotipnih ponavljanj. Če gremo dalje v opazovanje, vidimo, da igra prav veliko, kolikor ne odločivno vlogo frontaliteta glavnih oseb, ki jim že sama daje značaj hieratične strogosti, podrejenosti večnim zakonom, in če pogledamo še globlje, konstatiramo, da so ti obrazi, ki se na prvi pogled zde mehanična ponovitve starih, že neštetokrat slikanih, konstruirani po strogo premišljenih geometrijskih zakonih, neke vrste kánonu, trdnih merah večne idealne pravilnosti in lepote. Važno vlogo igra tudi s frontaliteto in kánonom ozko zvezana simetrija. Vse to pa tvori šele okvir, do velike mere celo mehanični okvir te umetnosti, ker jasno je, da je v tem nerealističnem okviru zelo zelo malo možnosti, da se javi to, česar mi v prvi vrsti iščemo v umetnini, pečat stvariteljeve osebnosti; ta okvir podaja namreč samo objektivizirane estetske vrednote, ki so samo še abstrakcija neštetokrat preizkušenega shemata. Vendar pa ima tudi ikona strani, kjer se bolj ali manj svobodno lahko udeležuje osebnost stvaritelja ter obči ritmični utrip čustvovanja kake dobe ali naroda; to sta v prvi vrsti njena linearna in barvna stran ter v zvezi s prvo ritmus, v katerem se razvijajo in javljajo kompozicionalne mase pred nami. In srečen se mi zdi v tem oziru izraz, ki ga